

(המשך סעיף יא-יב) היחס לייסורים

(האישה טוב) ישירש בנפשו את צדוק הדין¹¹⁸ עד כדי שיהיה לו למגן ולמחיצה מפני האסונות והפורענויות הקורים בעולם הזה. (זאת) בשעה שישתרש בנפשו צדקו של בורא בעלי-החיים, מפרנסם ומנהלם בחכמה שהדעת אינה תופשת את פרטיה, אבל תופשת היא את כללותה בראותה את טבעם המשוכלל של בעלי-החיים והנסים והנפלאות שהם כוללים, המורים על מטרתו של חכם ורצונו של יודע ויכול אשר נתן בבעלי-החיים הזעירים והגדולים את כל מה שנחוץ להם¹¹⁹, דהיינו חושים פנימיים וחיצוניים, [רוחות¹²⁰] ואיברים. הוא יצר את האיברים בהתאמה לרוחות. כך יצר לארנב ולאיל איברים של בריחה ותכונות של פחדנות, ויצר לחיות הטרף תכונות של גבורה, טפרים ואיברי טריפה. אם הוא חושב על מבנה האיברים, על תועלתיהם ועל יחסיהם אל הרוחות, הוא רואה בזאת צדק וסדר מבוסס על חכמה במידה שלא תותיר בנפשו פקפוק בצדקו של הבורא. וכאשר מתייצב שטן תחושת-הלב (= כוח המעורר מחשבות לא אמיתיות המטעות את האדם ומביאות אותו לספקנות) ומציב לפניו את העוול כלפי הארנבות שהן מאכל לחיות-הטרף, וכלפי הזבובים שהם מאכל לעכביש, משיב לו השכל וגוער בו באומרו: "כיצד אייחס עוול לחכם שכבר התאמת לי צדקו ושאינן לו צורך¹²¹ בעוול. אלו צדו חיות-הטרף את הארנבות, והעכבישים את הזבובים באקראי, הייתי טוען טענת אקראי. אבל אני רואה שאותו חכם צדיק ומנהל הוא אשר מעצב לאריה את כלי הצייד כגון גבורה, יכולת, ניבים וטפרים, ועיצב את העכביש ובו אינסטינקט לחבל תחבולות, ועיצב לו את האריגה בתור תכונה שבלי ללמוד הוא אורג סבכה, ועיצב לו את הכלים המתאימים למלאכה זאת, והכין לו את הזבובים למחיה ולמזון, כשם שהכין לרבים מדגי הים דגים אחרים למזון. לפיכך אין לי אלא להגיד שזה על פי חכמה שאינני משיג אותה. ואני מקבל את מרותו של מי שקרוי "הצור תמים פעלו" (דברים ל"ב, ד).

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 118 הביטוי "צידוק הדין" כולל באופן רחב את היחס הנפשי והאמוני לייסורים, וממנו נקבע גם העניין לומר פסוקים המבטאים יחס נפשי-אמוני זה, ועל כן אמירת הפסוקים נקראת בעצמה "צידוק הדין". ז"ל הגמרא במסכת ע"ז יח, א: "בשעה שיצאו שלוששתן (רבי חנינא בן תרדיון למיתה משונה, אשתו למיתה ובתו לקובה של זונות) - צידקו עליהם את הדין. הוא אמר: 'הצור תמים פעלו (כי כל דרךיו משפט)', ואשתו אמרה: 'אל אמונה ואין ענל (צדיק וישר הוא)', בתו אמרה: 'גדל העצה ורב העלילה אשר עיניך פקחות על כל דרכי (בני אדם לתת לאיש פדךקיו וכפרי מעליו)'. אמר רבי: כמה גדולים צדיקים הללו, שנודמנו להן שלוש מקראות של צידוק הדין בשעת צידוק הדין".
- 119 ריה"ל במאמר ה, כ ד"ה "ההנחה הראשונה" קבע יסוד זה כאחד מששת היסודות העיקריים שעליהם מבוססת האמונה בהשגחה.
- 120 כלומר, תכונות ומידות. כמו שמבאר והולך, שיש התאמה בין מזג הרוח של בעל החיים לאיברים שניתנו לו.
- 121 מו"ר הגרי"ל שילת תרגם: "ואי הזדקקותו לעוול", והכוונה שאין לבורא שייכות לעוול.

מסלול 1: יום 3, ט באלול	מסלול 3: יום ה, ט באלול
מסלול 2: יום 3, ט באלול	מסלול 4: יום 3, יא באלול

מי שזה מושרש בנפשו¹²² נעשה כמו מה שמסופר על נחום איש גם זו, שפל אימת שפגע בו פגע היה אומר: "גם זו לטובה"¹²³. הוא יחיה חיי עונג תמיד והיגונות יהיו קלים לו¹²⁴. יתר על כן¹²⁵, יש שישמח בהם, כאשר יבין שהיה בו חטא שנתמרק, והרי הוא כמי שפרע את חובו והוא שמח שהוקלה המעמסה שהיתה עליו¹²⁶. הוא ישמח באוצר ובשכר שישולם לו, ישמח בהנחיה שהוא יקנה לבריות לאורך-רוח ולקבלת עולו של אלהים יתעלה, וישמח בשבח ובתהילה שיהיו לו על זאת¹²⁷. זה כאשר לאסונות הפוגעים בו אישית. כך גם יעשה כאשר לאסונות הכלל. כאשר פיתויי תחושת-הלב יעלו על דעתו את אורך הגלות ואת פיזור האומה ואת המיעוט והשפלות שבאו עליה¹²⁸, יתנחם תחילה בצדוק הדין, כמו שאמרתי (=האמונה והביטחון שהקב"ה צדיק וחכם והכל לטובתם של ישראל), אחרי-כן במירוץ העוונות (=השמחה בכפרת עוונות הכלל על ידי הגלות), אחרי-כן באוצר ובשכר הצפוי לעולם הבא¹²⁹ ובדבקות בדבר האלוהי בעולם הזה¹³⁰. אך אם מייאש אותו מזאת (=מהאמונה בסיום הגלות והגעת הגאולה) השטן

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 122 אנשים רבים יודעים לדקלם הסברים לצידוק הדין, אבל מעטים יכולים לחיות בתודעה זו בפועל, בהפנמה.
- 123 תענית כא, א; סנהדרין קח, ב-קט, א; ילקוט שמעוני, ישעיהו, רמז תמח.
- 124 כיון שסומך על הקב"ה שהוא צדיק וחכם ומכוון הכל לטובתו.
- 125 עד כאן דיבר על "צידוק הדין" שמוכיל את האדם לשוב הדעת וקבלה של היסורים מתוך אמונה וביטחון שהכל לטובה. עתה עולה ריה"ל להדרכה של השמחה ביסורים. ובאמת שזו חובה הלכתית לעבוד כדי להגיע למדרגה זו. עיין בברכות ס, ב: "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה... לקבלינהו בשמחה". וכן פסק שו"ע אור"ח סי' רכב: "על שמועות שהם טובות לו לבדו, מברך: שהחיינו; ואם הן טובות לו ולאחרים, מברך: הטוב והמטיב. על שמועות רעות מברך: בא"י אמ"ה דיין האמת. חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלמה ובנפש חפצה, כדרך שמברך בשמחה על הטובה".
- 126 ז"ל הגמרא בברכות ז, ב: "למה הדבר דומה? לאדם שיצא עליו שטר חוב. קודם שפרעו היה עצב. לאחר שפרעו שמח".
- 127 בכך שהוא מקבל את היסורים בשמחה, הוא מלמד את האחרים לעשות כן, וגם בזה זוכה לשכר; כמו רבי עקיבא שסיפורו הפך מודל לחיקוי במהלך כל דורות השמד. וזוכה גם לתפארת - שכולם מאדירים את אהבתו לה'. ועיין מאמר ד, כב שגם בדתות האחרות אין מתפארים אלא בראשוני מאמיניהם שסבלו יסורים בגלל אמונתם.
- שתי האפשרויות לשמחה נמצאות במסילת ישרים פרק יט: האחת - שהיסורים באים לכפר על עוונותיו, ואם כן יש לו לשמוח בהן כמי שעובר ניתוח להחלמתו. השנייה - לשמוח בהזדמנות שנתנה לו לקיים את המצווה לגלות את אהבתו לה' בעת קושי, שהרי החסיד שמח כשיש לו יכולת לקיים מצווה. ומצווה זו היא מצווה גדולה של אהבת ה' "בכל נפשך". (שתי האפשרויות הובאו בשו"ע הנ"ל ובדברי המ"ב שם ס"ק ד.)
- 128 מצב האומה בגלות הוא הסיבה שהנצרות טענה שה' עזב את ישראל - עיין מאמר א, ד, והיא הסיבה שמלך כוזר לא פנה תחילה ליהודים (שם). וחזר על כך במאמר א, קיב. ועיין גם מאמר ב, כט-מד.)
- 129 בזכות קבלת יסורי הגלות בשמחה - שהיא עבודה ומצווה.
- 130 כי כפרת עוונות על ידי יסורים אינה ניתנת אלא למי שהשגחת ה' דבקה בו. לכן עצם הענישה

מסלול 1: יום ב, ט באלול
מסלול 2: יום ג, ט באלול
מסלול 3: יום ה, ט באלול
מסלול 4: יום ב, יא באלול

שלו באומרו: "התחיינה העצמות האלה?" (יחזקאל ל"ז, ג) בשל המידה הרבה שבה נמחקו עקבותינו וניטשטש זכרנו ככתוב: "הנה אומרים: יבשו עצמותינו [ואבדה תקותנו, נגזרנו לנו] (שם שם, יא), אזי יחשוב¹³¹ על אופן יציאת מצרים¹³² וכל הנאמר ב"כמה מעלות טובות למקום עלינו". לכן לא יקשה עליו כיצד יתאחה שברנו, אף אם לא ייותר מאתנו אלא אחד, ככתוב: "תולעת יעקב" (ישעיה מ"א, יד), מה שאולי יישאר מן האדם כשהוא הופך תולעת בקברו.

יב

אמר הכוזרי: אדם כמו זה יחיה בגלות חיי נועם ויקטוף את פרי דתו בעולם הזה ובבא. אבל מי שסובל את הגלות ברוגז עלול להשחית את ראשיתו (=העולם הזה) ואת אחריתו (=העולם הבא).

שאלות מנחות:

- ✦ מדברי ריה"ל משמע שהאדם צריך לברר את צידוק דינו של הבורא עוד לפני שקורה לו דבר רע. איך זה קשור לעניין עבודת ה' בשמחה?
- ✦ יש להקשות על ההוכחה מהסדר והחכמה שה' עשה בבעלי החיים, לכך שכל מה שקורה לאדם הוא בסדר ובחכמה לטובה: יש לחלק בין "השגחה כללית", שה' טבע בעולם את האפשרות שכלל המין יוכל להתקיים על ידי השגת מזון והולדה וכיו"ב, לבין "השגחה פרטית", שכל מקרה פרטי מכוון ברצון ספציפי מאת האלוה, בדין ומשפט! וכידוע היו

הערות - ילמד ענויים דרכו

- על חטא מוכיחה דווקא את הדבקות של הקב"ה בישראל וחלות העניין האלוהי בהם. זאת בניגוד לאומות העולם שכל הנהגתם טבעית, ועל כן גם בעת חטאם לא יענשו עד שתתמלא סאתם - עיין מאמר א, קט; ב, לב - גילוי שכינה הוא בגמול, בין בענישה ובין בשכר. עיין א, קיג-קטו ו-ד, כג שריה"ל מבקר את עם ישראל שלא הגיע לדרגה זו. ועיין שפת אמת, וארא תר"מ, שקבלת הגלות בשמחה מקרבת את הגאולה, כדברי ריה"ל שם.
- 131 כמו שכתב לעיל סעיף ה, שהחסיד שולט גם על הכוח המדמה והוא משתמש בו כדי להעלות אירועים מהעבר שיחזקו את תקוותו ואמונתו: "ויטיל על הכוח המדמה להביא את הצורות היפות ביותר המצויות בו באמצעות הזיכרון, כדי שיחקה בהן את הדבר האלוהי המבוקש, כגון מעמד הר סיני ומעמד אברהם ויצחק בהר המוריה, וכגון משכן משה, עליו השלום, וסדר עבודה, ושריית הכבוד בבית והרבה זולת זאת. הוא יצוה על הכוח הזוכר לאצור ולא לשכוח זאת, ויגרש-בגערה את תחושת-הלב וישטניה שלא ישבשו את האמת ולא יטילו בה ספק".
- 132 רש"י בברכות יב, מבאר שזו מטרת ברכת "אמת ואמונה" של קריאת שמע של ערבית, שמזכירים את יציאת מצרים כדי לעורר תקווה לגאולה העתידית: "כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית - לא יצא ידי חובתו, שנאמר: 'להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות' - וברכת אמת ויציב כולה על חסד שעשה עם אבותינו היא, שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם, וברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות, שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים..."

מסלול 1: יום ב, ט באול	מסלול 3: יום ה, ט באול
מסלול 2: יום ג, ט באול	מסלול 4: יום ב, יא באול

שחילקו בין האדם שיש עליו השגחה אישית לבין בעלי החיים שיש עליהם רק השגחה לקיום המין (מו"נ ג, יז), ומניין שניתן ללמוד מזה על זה? [תשובה לדבר יש במאמר ה, כ, והיא עמוקה וצריכה בירור גדול].

- ✦ שאלו הקדמונים: כיצד חייבו חכמים את האדם לברך בשמחה "דיין האמת" על חורבן גדול שבא עליו? כיצד ניתן לצוות על הלב? מה תשובתו של ריה"ל?
- ✦ מה קל יותר: ההתמודדות עם צרות הפרט או עם צרות הכלל? (מצד רמת הצער, ומצד השאלות האמוניות)